

Levit D A. The specifics of the cultural space universities in a totalitarian society.

It is proved that in the period of totalitarianism, education had forcibly lost the national background for the purpose of an exception of identical-spiritual reference points of sociocultural self-development of the separate people inhabiting the territory of the former Soviet Union to the public consciousness structure. Education was used as system of depreciation of national-cultural achievements and aspirations. Denationalization of cultural space of university marked the nationwide program of replacement of national consciousness to ideological one, national education to «the builder's of communism» education, national family and religious values to values of a commune and a people mass that is still invisibly present at our country. However, the university environment could not absolutely lose an immanent culture-creative sign that led to search by the young intellectuals of new forms of intellectual, art, cultural self-manifestation.

Keywords: person, culture, national consciousness, demilitarization, university, education, upbringing.

Хайрулліна Ю. О.

ФЕНОМЕН «ВЧИТЕЛЬ» У КОНТЕКСТІ СТАНОВЛЕННЯ СВІТОГЛЯДНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ

У статті проаналізовано роль вчителя як впливового чинника становлення світоглядної культури особистості молодшої людини в умовах транзитивного суспільства. Запропоновано визначення культури світогляду педагога. Розглянуто функції педагогічної діяльності. Обґрунтовано те, що методологічна культура є вираженням культури світогляду педагога та визначає його професійну педагогічну культуру.

Ключові поняття: вчитель, педагогічна діяльність, професійна педагогічна культура, світоглядна культура особистості.

Динамічні процеси сучасного суперечливого світу ставлять кожну людину в складні умови соціального життя. Зростаюча напруга, пов'язана зі зміною ціннісних орієнтацій, необхідність пошуку і швидкого знаходження рішень, стресові ситуації – все це проблеми людського буття, збереження і розвитку особистості, її внутрішнього світу, світоглядної культури в умовах суспільства перехідного типу, яким саме і є сучасна Україна.

Світоглядна криза і парадоксальне духовне відокремлення, що породжуються технічним прогресом, що експоненціально зростає,

супроводжуючись небувалим посиленням соціально-економічної інтеграції, приводять до розчинення особи в соціальних функціях суб'єкта.

Нині світоглядні уявлення і переконання особистості, особливо молодій людині, формуються в контексті переоцінки нашого історичного минулого, утвердження плюралізму, розмаїття думок, поглядів на різні питання суспільного життя. Щоб не блукати у лабіринтах нових суспільних процесів, правильно зорієнтуватися, збагнути смисл свого існування, юнакам і дівчатам потрібен духовний стержень, яким є вчитель, оскільки саме його покликано забезпечити розвиток цілісної особистості, здатної свідомо ставитися як до оточуючого її світу, так і до самої себе, до світоглядного вибору, орієнтованого на загальнолюдські й національні цінності. До того ж, зміни в картині світобачення вкрай необхідні новим поколінням. Глобалізація, інтернет, проблеми з сенсом життя тощо, потребують відповідної вбудованості людини у світ, який зможе дати їй насагу жити в нових вимірах. За кілька наступних років, на думку багатьох вчених, відбудуться надшвидкі зміни у світосприйнятті людства. Можливо, тому, що почав пробуджуватися інстинкт виживання цілісної спільноти, зчепленої однаковими потребами і цінностями.

Одним із головних аспектів вивчення проблеми формування світогляду і світоглядної культури є її педагогічний аспект. Питання формування світогляду людини розглядалися такими видатними педагогами, як П. П. Блонський, А. Дістервег, Я.А. Коменський, А. С. Макаренко, К. Д. Ушинський та інші. Однак найбільш цілісною і ґрунтовною педагогічною концепцією формування світоглядної культури особистості є концепція, що створена В. О. Сухомлинським.

Тому далеко не випадково, що формування світоглядної культури молоді, допомога їм у визначенні істинних життєвих орієнтирів, виробленні власного погляду на світ, розвитку вмінь оволодіння мистецтвом життєтворчості є головним завданням національної системи освіти. Тому в Законі України «Про освіту» та Державній програмі «Освіта (Україна ХХІ століття)» наголошується, що формування світоглядної культури і життєвої позиції особистості повинні бути в центрі діяльності освітніх закладів. Не стоїть осторонь від цієї проблеми й нова редакція Закону України «Про вищу освіту».

Серед дослідників, які розглядали проблему світоглядного розвитку практично, аналізуючи форми, методи і шляхи його вдосконалення у навчально-виховному процесі, П. Блонський, Я. Коменський, А. Макаренко, К. Ушинський, В. Сухомлинський. Значний внесок у розробку проблеми світоглядного становлення

особистості в останні роки зробили Н. Буринська, С. Гончаренко, І. Зязюн, В. Ільченко, Н. Ничкало, Н. Мойсеюк, В. Паламарчук, Г. Тарасенко та ін.

Метою статті є розкриття значення феномену «вчитель» як впливового чинника формування світоглядної культури особистості молодій людини.

Світоглядна культура особистості – духовно-практичне явище, яке топологічно знаходиться на межі часу і простору, оскільки духовність існує у часі, а культура матеріалізується у просторі, підставою її є свідомість людини, і розташована вона у смисловій сфері особистості, сутність її полягає у збудженні механізмів смислової сфери: смислотворення, смислуосвідомлення і смислобудівництва до диференціації горизонтальних підструктур особистості і спеціалізації функціональних органів, що виникають у їх горизонтах; зміст саморозгортається як інтелектуальна діяльність – мислення, що набуває організаційного устрою у вигляді механізму збудження з виробництвом специфічного продукту – світогляду, призначеного для більш високого соціального рівня, на якому цей функціональний орган виконує тригерну функцію, кінцевим продуктом якої є механізм самовизначення особистості. Форми буття світоглядної культури залежать від умов, у яких перебуває зміст явища: суб'єктивована у структурі суб'єкта – потенційний світ, що утворюється функціоналами: світовідчуттям, світоуявленням, світосприйняттям і світобаченням; у зовнішньому середовищі – об'єктивована артефактами культурно-історичного процесу.

Аналіз формування світоглядної культури особистості в умовах української дійсності довів різний рівень впливу активованих в Україні чинників на даний процес, а саме:

- міфології, що завжди була притаманна українцям;
- релігії, що у останній час набула значного впливу на формування світоглядної системи людей у нашій країні;
- філософії, науки, освіти, національної та світової культури як джерела поповнення смислового поля особистості;
- національної еліти як атрактора процесу формування світоглядної сфери особистості;
- маргіналізації населення внаслідок негативної державної політики;
- вчителя як впливового джерела формування світоглядної культури для молоді.

Отже, сталість формуванню позитивної світоглядної культури особистості, особливо українській молоді, забезпечують лише вчителі.

Саме вони є впливовим джерелом первісного формування світоглядної культури для юнаків і дівчат. Цей процес відбувається, як відомо, завдяки взаємодії особистостей «вчитель – учень, студент» між собою у алгоритмі «суб'єкт – суб'єктних» відносин.

Соціокультурна функція вчителя полягає у тому, щоб виступати носієм, транслятором, та, що найбільш важливо, інтерпретатором духовних цінностей цивілізації. На думку І. П. Сафронова, «вчитель як феномен являє собою необхідний момент духовного життя та духовного зв'язку, де час і простір, соціальне та фізичне, реальне і віртуальне ментальне та буденне злилися у єдиному континуумі, поєднав минуле та сьогодення, «тут» і «ніде», суспільне та особисте, чуттєве та метафізичне, сакральне та мирське» [5, 8]. Вчитель, за І. П. Сафроновим, є «Значущим Іншим», за допомогою дій якого знімається протиріччя між «Я» та «не Я», розширюється онтологічний простір як Учня, так і Вчителя, оскільки розширення інформаційного континууму рівномірно відбувається в обидві комунікативні боки. Саме ця паритетність у відносинах Учителя та Учня стає головною методологічною засадою постмодерної педагогіки.

Для визначення культури світогляду педагога необхідно визначити специфіку його відносин зі світом, вихованцями, виділити світоглядну специфіку педагогічної діяльності. Педагог є транслятором і носієм культури. Він акумулює різні види діяльності і демонструє їх як зразки, включає учнів в різноманітні види діяльності і добивається досягнення останніми високого рівня в них.

Вирішення цих завдань можливе в тій мірі, в якій педагог освоїв світ культури, бачить культурний простір своїх вихованців, завдання його розширення і розвитку. Завдання розвитку особистості Учня є педагогічним завданням, засоби його рішення надає культура, тому відносини педагога зі своїми вихованцями педагогічно доцільні в тій мірі, в якій вони культуроспрямовані.

Педагогічна діяльність виконує функцію збереження, передачі і забезпечення розвитку культури. Реалізація цієї функції неможлива без світоглядної орієнтації на творчу індивідуальність. Світоглядне значення педагогічних технологій, інновацій, ефективність експериментування полягає в розвитку відносин вихованця зі всіма компонентами культурного простору.

Культура світогляду педагога змінює основи педагогічної дії. Вона вимагає відмови від односторонньої дії на вихованця з позицій ідеалу. Основою педагогічного процесу стає власний духовно-світоглядний пошук, визначення свого місця в системі етичних координат і суперечностей. Це є основою розвитку різносторонніх відносин

особистості вихованця, його культурного, життєвого і професійного самовизначення.

Культура світогляду педагога виражається в його методологічній культурі і в цій якості визначає його професійну педагогічну культуру, а через програму професійного зростання, вдосконалення професійно-педагогічних знань, навиків і умінь забезпечує продуктивність педагогічної діяльності.

Світоглядна суть педагогічного професіоналізму полягає в передачі культури як ціннісних продуктів людської діяльності; властивостей і якостей особи як носія і творця культури. Культура світогляду педагога як вищий ступінь духовно-світоглядного пошуку створює єдині методологічні підстави для педагогічного процесу, засвоєння культури, конструювання ціннісно-ієрархічної системи, розвитку особи педагога і вихованців. Парадигма культури світогляду співпадає з методологічною парадигмою педагогічного процесу, що веде до розвитку методологічної культури.

Як визначальний чинник особистості педагога, як носій культури і високих рівнів діяльності культура світогляду лежить в основі формування життєвої позиції вихованця. Останню ми розуміємо як «здібність до організації життя, до вирішення її суперечностей, до побудови ціннісних відносин», представляє «спосіб самовизначення особи в житті, узагальнений на основі її життєвих цінностей і такий, що відповідає основним потребам особи». Вона включає «сукупність реалізованих життєвих відносин, цінностей, ідеалів і знайдений характер їх реалізації» [4, 44-49]. Необхідною умовою формування зрілої світоглядної культури, в першу чергу у молоді, є міра зрілості світоглядної культури Вчителя – наставника у широкому сенсі слова. Мова йде про рівень світоглядної культури особистості педагога. У цій якості вона вирішує не тільки періодично виникаючі смисложиттєві питання, але і є основою для життєвого і професійного вибору, самовизначення і вдосконалення у вибраній професійній діяльності. Вона – методологічний принцип життєдіяльності людини, включаючи такий його аспект, як професійне самовизначення, оволодіння вибраною професією і професійну діяльність.

Аналіз світоглядної культури особистості з позицій концепції життєтворчості приводить до висновку про те, що вона виконує дві основні функції: 1) знаходиться в основі конструювання своєї особистості і життєвого шляху, 2) визначає методологічну культуру педагога і, орієнтуючи на пошуки смислу життя, діалог, розширення культурного простору, моделює її як стимул конструювання педагогічного процесу як культурунасиченого життєвого явища.

Розглянута з позицій концепції життєтворчості і в рамках культуротворчої педагогічної парадигми, культура світогляду постає як культурно-педагогічне явище в трьох основних значеннях:

- по-перше, чинник конструювання системи цінностей як найважливіших детермінант педагогічної діяльності;
- по-друге, підстава, мета і результат педагогічної діяльності;
- по-третє, істотна, глибинна характеристика особи педагога.

Таким чином, залучені в логіку педагогічного процесу культура світогляду і методологічна культура вчителя є вираженням його культуротворчої парадигми, що впливає «з уявлення про те, що освітня система відображає не соціальну стратифікацію і не структуру суспільного виробництва, а простір культури, відповідаючи його вмісту і формам в своїх основних змістовно-структурних параметрах» [3, 12]. Отже, педагог, або наставник, – головний транслятор культури, має бути сам носієм високої світоглядної культури, оскільки власний приклад у вихованні і вільному спілкуванні є потужним чинником для молоді людини. Будучи приватним виразом особовій позиції, педагогічний професіоналізм виражає ієрархічну систему цінностей і представляє стійку, внутрішньо усвідомлену систему ставлення особистості до суспільства, до самої себе, до вихованців і професійної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абульханова-Славская К. А. Стратегия жизни. – М. : Мысль, 1991. – 299 с.
2. Бех В. П. Человек и Вселенная: когнитивный анализ: Монография. – Запорожье : «Просвіта», 2007. – 148с.
3. Валицкая А. П. Культуротворческая школа: концепция и модель образовательного процесса // Педагогика. – 1998. – № 3. – С. 12-18.
4. Кривега Л. Д. Мировоззренческие трансформации личности в условиях трансформации общества. – Запорожье : ЗГУ, 1998. – 202 с.
5. Сафронов И. П. Учитель как социокультурный феномен. – М. : Прометей, 2001. – 216с.

Хайруллина Ю. А. Феномен «учитель» в контексте становления мировоззренческой культуры личности.

Анализируется роль учителя, как действенного фактора формирования мировоззренческой культуры личности молодого человека в условиях транзитивного общества. Дается определение культуры мировоззрения педагога. Рассматриваются функции педагогической деятельности. Обосновывается, что методологическая культура

является выражением культуры мировоззрения педагога и определяет его профессиональную педагогическую культуру.

Ключевые слова: учитель, педагогическая деятельность, профессиональная педагогическая культура, мировоззренческая культура личности.

Khayrullina J. A. Teacher's phenomena in context of outlook culture development of a human's personality.

It was analyzed the problem of outlook culture development of a human's personality in transitional society conditions and the influence of a Teacher on a process of forming the young personality. Provides a definition of culture philosophy teacher. The functions of teaching. Argues the position that methodological culture is an expression of culture and worldview teacher defines his professional teaching culture.

Keywords: Teacher, teaching activities, professional teaching culture, outlook culture.

Найчук А. В.

ГЕНЕЗА СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ КОНФІГУРАЦІЙ РАННІХ ДЕРЖАВ У РАМКАХ СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКОГО ДИСКУРСУ

У статті на основі соціально-філософського аналізу розкриваються підходи до сутності й конфігурацій раннях держав. Представлені матеріалістична теорія щодо форм утворення держав з точки зору радянської методології, а також складові марксистської концепції ранньої держави. Демонструється наявність проблеми визначення сутності і функцій ранньої держави в сучасній науковій думці.

Ключові слова: рання держава, традиційне суспільство, первісне суспільство, рабовласницьке суспільство, феодальне суспільство, соціальні структури.

Проблема розуміння і трактування такого феномену, як держава, є однією із ключових і нескінченних пізнавальних об'єктів дослідження. За визначенням Х. Классена і П. Скальніка, «не існує якого-небудь визначення держави, яке б підтримувалося усією науковою спільнотою» [1, 3]. Особливо багато суперечностей викликають питання, пов'язані з проблемою «ранньої держави», уточненням зв'язку раннях державних структур з іншими структурами традиційних суспільств, межі яких визначаються неоднозначно [2, 27-44; 3; 4, 5-11].